

Totalitarizmi – vprašanja in izzivi, 2
Totalitarianism – questions and challenges, 2

REPRESIVNE METODE TOTALITARNIH REŽIMOV

Zbornik prispevkov
z mednarodnega znanstvenega posveta

REPRESSIVE METHODS OF TOTALITARIAN REGIMES

Collection of scientific papers
of international scientific conference

Študijski center za narodno spravo
Ljubljana 2012

Zbornik prispevkov z mednarodnega znanstvenega posveta
REPRESIVNE METODE TOTALITARNIH REŽIMOV

Collection of scientific papers of international scientific conference
REPRESSIVE METHODS OF TOTALITARIAN REGIMES

Maribor, 9.–10. maj 2012 / Maribor, May 9–10, 2012

Zbirka/Collection:	Totalitarizmi – vprašanja in izzivi, 2 / Totalitarianism – questions and challenges, 2
Uredili:	dr. Mateja Čoh Kladnik in Neža Strajnar
Založil in izdal:	Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2012
Fotografija na naslovnici:	Jelka Piškurić
Lektoriranje in prevajanje:	Založba Sentenca, d. o. o.
Recenzent:	prof. dr. Stane Granda
Oblikovanje:	Design Demšar, d. o. o., Škofja Loka
Tisk:	Tiskarna Present, d. o. o.
Naklada:	500 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"19"(082)

REPRESIVNE metode totalitarnih režimov : zbornik prispevkov z mednarodnega znanstvenega posveta, [Maribor, 9.-10. maj 2012] = Repressive methods of totalitarian regimes : collection of scientific papers of international scientific conference, [Maribor, May 9-10, 2012] / [uredili Mateja Čoh Kladnik in Neža Strajnar]. - Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2012. - (Zbirka Totalitarizmi - vprašanja in izzivi = Collection Totalitarianism - questions and challenges ; 2)

ISBN 978-961-93300-2-9
1. Vzp. stv. nasl. 2. Čoh, Mateja, 1974-
264417024

Vse pravice pridržane. Brez predhodnega dovoljenja založnika in lastnikov avtorskih pravic ne sme biti noben del te izdaje reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oziroma na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem, ali kako drugače.

KAZALO VSEBINE

Uvodna beseda 5

Program posveta 8

Dr. Florian Thomas Rulitz:
The massacres of Bleiburg – denied, forgotten, hidden and misinterpreted crimes against humanity in the region of Austrian and Slovenian Carinthia in May 1945 10

Dr. Edda Engelke:
Repressive methods in the Slovenian border region in the early fifties 28

Dr. Blaž Torkar:
Delovanje fašističnih represivnih organov na Primorskem in v Istri med obema vojnama 36

Dr. Tomaž Kladnik:
Politični komisarji v enotah slovenskih partizanov 46

Dr. Marjan Linasi:
Nacistično nasilje na dvojezičnem Koroškem v Avstriji in primerjava s Slovenijo, posebej z Gorenjsko, s slovensko Štajersko in Koroško 57

Dr. Jernej Letnar Černič:
Primerjava med slovensko in špansko tranzicijsko izkušnjo. 71

Dr. Damjan Hančič:
Gorenjska v primežu medvojnega revolucionarnega nasilja, 1941–1945 87

Mag. Renato Podbersič:
Goriški Judje med žrtvami fojb 101

Pavel Jamnik:
»Ne sme se zgoditi, da kdor koli likvidira brez naše odobritve«, Dualizem vojaškega in političnega poveljevanja v partizanski vojski. 113

Dr. Tamara Griesser Pečar:
Katoliška Cerkev v komunistični Sloveniji: »Sovražnik številka ena« 131

Dr. Darko Ščavničar:
Odvzem cerkvenega premoženja z agrarno reformo po letu 1945 na primeru župnij Dobrovnik, Lendava in Bogojina 146

Dr. Andreja Valič Zver:
Pregon Jožeta Pučnika kot svarilo drugim – študija primera 164

Dr. Mateja Čoh Kladnik:
Kulaški procesi 172

Boštjan Kolarič:
Preganjanje storilcev hudodelstev zoper človečnost po koncu druge svetovne vojne
na slovenskem ozemlju 182

Jelka Piškurić:
Spomini življenja, Različne povojne migracijske izkušnje clevelandskih Slovencev 192

Jože Dežman:
Pozabljena dediščina nemške manjšine v Sloveniji 203

Neža Strajnar:
Zunajsodni poboji pripornikov zapora Ozne v Mariboru januarja 1946. 216

Viri in literatura 227

UVODNA BESEDA

Študijski center za narodno spravo je 9. in 10. maja 2012 organiziral mednarodni znanstveni posvet z naslovom ***Represivne metode totalitarnih režimov***. Z njim smo obeležili 9. maj, ko se spominjamo dveh pomembnih dogodkov, konca druge svetovne vojne v Evropi in začetka evropskega povezovanja. Nemški general Alexander Löhr je namreč 9. maja 1945 pri Topolšici podpisal brezpogojno vdajo nemške vojske in s tem se je v Evropi končala druga svetovna vojna. Pet let pozneje, 9. maja 1950, je francoski zunanji minister Robert Schuman predstavil t. i. Schumanovo deklaracijo, s katero je spodbudil združevanje evropskih držav in postavil temelje današnji Evropski uniji.

Evropski parlament, ena najpomembnejših institucij Evropske unije, je aprila 2009 v Resoluciji o evropski zavesti in totalitarizmu med drugim poudaril, da je treba ohranjati spomin na preteklost, saj brez resnice in spomina ne more biti sprave. Obsodil je vse zločine proti človeštvu ter množične kršitve človekovih pravic in svoboščin, ki so jih zagrešili vsi totalitarni in avtoritarni režimi.

Različne oblike nasilja, ki so jih povzročili trije totalitarni sistemi na Slovenskem v 20. stoletju, ter posledice kršenja temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki jih varuje Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948, so bila osnovna izhodišča za razmislek o represivnih metodah fašističnega, nacističnega in komunističnega sistema. V zborniku so objavljeni prispevki domačih in tujih strokovnjakov z različnih področij, zgodovinarjev, pravnikov in drugih, ki so sodelovali na mednarodnem posvetu.

Avstrijski zgodovinar dr. Florian Rulitz v prispevku predstavi dogajanje na avstrijskem Koroškem maja 1945. Ugotavlja, da so boji in poboji protikomunističnih beguncev, ki so bili žrtve partizanskega nasilja, potekali vsaj še tri tedne po kapitulaciji Nemčije, do konca maja 1945. Izpostavi dogajanje v Pliberku in Vetrinju ter opozori na grobišča na avstrijskem Koroškem. O dogajanju na štajerskem delu jugoslovansko-avstrijske meje na začetku petdesetih let 20. stoletja piše avstrijska zgodovinarka dr. Edda Engelke. Poudarja, da je zaradi nenehnega pritiska in represivnih metod jugoslovanskih komunističnih oblasti v Avstrijo ilegalno prebegnilo veliko, predvsem mladih ljudi, ki so nov dom večinoma iskali v čezmorskih deželah.

Dr. Blaž Torkar v prispevku predstavi temeljne značilnosti vzpona fašizma na oblast v Italiji po prvi svetovni vojni. Podrobneje obravnava organizacijo ter delovanje fašističnih represivnih organov na Primorskem in v Istri, nekatere represivne zakonske predpise ter delovanje sodišč. Opozarja, da so policijski režim in represivni organi na Primorskem in v Istri še posebej intenzivno delovali zaradi aktivnega protifašizma ter nacionalnega odpora slovenskega in hrvaškega prebivalstva. Sestavo, delovanje in naloge slovenskih partizanskih enot, s poudarkom na delovanju političnih komisarjev, v prispevku obravnava dr. Tomaž Kladnik. Opozarja, da je bila temeljna naloga političnih komisarjev izvajati program komunistične partije v vojaških enotah in usmerjati njihovo delovanje v izvajanje komunistične revolucije. Dr. Marjan Linasi primerja nacistično nasilje na dvojezičnem avstrijskem Koroškem z nasilnimi ukrepi nemškega okupatorja v Sloveniji. Ugotavlja, da na avstrijskem Koroškem, kot delu nacističnega tretjega rajha, ni bilo kazenskih ekspedicij, požiganja vasi, množičnega odgona prebivalstva v taborišča ali množičnih ustrelitev, kot se je to dogajalo v zasedenih pokrajinah, na Primorskem, delno

pa tudi na Gorenjskem in Štajerskem. Dr. Jernej Letnar Černič na primerih Slovenije in Španije odgovarja na vprašanje, kako državi obravnavata hudodelstva zoper človečnost ter kakšen odnos sta razvili do preganjanja teh hudodelstev. Opozarja, da so pri soočanju s hudodelstvi zoper človečnost zelo pomembna objektivno ugotavljanje zgodovinskih dejstev, uveljavljanje odgovornosti storilcev in pravic žrtev ter izobraževanje za prihodnost.

Dr. Damjan Hančič v prispevku o revolucionarnem nasilju na Gorenjskem med letoma 1941 in 1945 ugotavlja, da je šlo v nekaterih primerih nasilja, ki ga je izvajala partizansko-revolucionarna stran, za delovanje proti resničnim nasprotnikom osvobodilnega gibanja, prevladujejo pa primeri nasilnega delovanja proti političnim in ideološkim nasprotnikom komunistične partije. O goriških Judih kot žrtvah fojb piše mag. Renato Podbersič. Predstavi pet žrtev judovskega rodu, in sicer Riccarda Bacha, brate Bruna, Maria in Giuseppeja (Dörfles) De Ferri ter Claudia Loria. V fojbah so izginili v obdobju jugoslovanske zasedbe in uprave Gorice maja in junija 1945. Pavel Jamnik predstavi na podlagi novoodkritih arhivskih dokumentov vzporedne linije poveljevanja, ki so omogočile konspirativno in nadzorovano izvedbo povojnih množičnih pobojev. Omenjeni dokumenti po njegovem mnenju omogočajo rekonstrukcijo pobojev, saj gre za neposredne ukaze vodstva Ozne in s tem vodstva komunistične partije; opozarja, da so prek Ozne med drugimi tajno potekale tudi različne dejavnosti glede izvajanja množičnih »*čiščenj*« sovražnika.

Dr. Tamara Griesser - Pečar ugotavlja, da je bila Katoliška cerkev po koncu vojne edina organizirana sila zunaj komunistične partije. Povojna oblast je omejevala njeno delovanje ter na različne načine preganjala njene predstojnike in vernike. Dogajale so se številne kršitve človekovih pravic, oblast pa je skušala Cerkev tudi ekonomsko uničiti. Dr. Darko Ščavničar v prispevku piše o izvedbi agrarne reforme po letu 1945 ter o sistemu dodeljevanja odvzetega cerkvenega premoženja na primeru župnij Dobrovnik, Lendava in Bogojina. Po njegovem mnenju si je z izvedbo agrarne reforme takratna oblast skušala utrditi vodilni položaj, istočasno pa Rimskokatoliški cerkvi odvzeti materialno zaledje za njeno delovanje. Po mnenju dr. Andreje Valič Zver je bil dr. Jože Pučnik najpomembnejši akter slovenske demokratizacije in osamosvojitve. Zaradi kritičnih prispevkov v Reviji 57 in Perspektivah, v katerih se je odzval na takratne družbene razmere, je bil v petdesetih in šestdesetih letih preganjan in zaprt, po mnenju avtorice prispevka predvsem v opozorilo drugim.

Dr. Mateja Čoh Kladnik piše o kulaških procesih v Sloveniji med letoma 1949 in 1951. Zaradi zaostrene politike oblasti do kmetov po sporu z informbirojem je začelo naraščati tudi število sodnih procesov proti velikim kmetom, na katerih so sodišča izrekala ostrejše kazni kot prejšnja leta in kot najhujšo tudi kazen zaplembe premoženja. Na njihovo izvedbo so vplivali različni ukrepi oblasti na področju kmetijstva ter razna navodila partijskega in političnega vodstva za njihovo izvajanje. Boštjan Kolarič piše o preganjanju storilcev hudodelstev zoper človečnost po koncu druge svetovne vojne na slovenskem ozemlju. Jelka Piškurić piše o različnih povojnih migracijskih izkušnjah clevelandskih Slovencev. Na podlagi primerjave pričevanj posameznikov, ki so Slovenijo zapustili maja 1945, ter tistih, ki so takoj po vojni še ostali v Sloveniji in so se izselili pozneje, ugotavlja, da so migracijske izkušnje vplivale na poznejše življenje v izseljenski skupnosti ter so bile povod za nerazumevanje in nezaupanje med izseljenci.

Jože Dežman opozori na usodo nemške manjšine v Sloveniji. Po njegovem mnenju se je od vseh držav, iz katerih so izgnali nemško manjšino, to v Jugoslaviji zgodilo na najbolj zločinski način. Del nemške manjšine, po ocenah okoli 15.000, je pobegnil iz Slovenije, izgnali naj bi okoli 9500 pripadnikov manjšine, pobili pa okoli 1500 oseb. Neža Strajnar pa v prispevku

predstavi register pripornikov Ozne za okrožje Maribor, ki vsebuje podatke o pripornikih v obdobju od oktobra 1945 do novembra 1949. Izpostavi dejstvo, da je v registru vpisanih 158 oseb z oznako *»transport«*, 30 od teh je januarja 1946 izgubilo življenje; avtorica predstavi usodo dvanajstih pripornikov Ozne, ki so bili ubiti 10. in 11. januarja 1946 na Pohorju.

Ljubljana, november 2012 dr. Mateja Čoh Kladnik